

Forskningsnote

Troels-Lund og Nobelprisen

AF
AAGE JØRGENSEN*

Kulturhistorikeren Troels Frederik Troels-Lund fik sit ry hovedsagelig takket være storværket om *Dagligt Liv i Norden i det 16. Aarhundrede*.¹ Troels-Lund var rodfæstet i senromantikens organismetænkning og fascineret af Kierkegaards individualisme. Han bevægede sig med teologisk uddannelse via filosofien til historien, men kom aldrig rigtigt på talefod med det moderne gennembruds idealismeundergravende ideer: ateisme, darwinisme, liberalisme, socialisme. Når han i det nævnte værk nærmest negligerer magtspillet for at efterspore de ædlere åndelige tilskyndelser under »Menneskets voxende Kendskab til og Opdyrkning af sig selv saa vel som af den Jord, hvorpaa det er sat«, er det jo egentlig led i et nationalt dannelsesprojekt. Med indlevelsen som drivkraft kom han i modsætning til samtidens overvejende kildekritisk baserede forskning, der netop ville båndlægge fantasien – et forhold, som dog mildnedes, da bøtten i 1890'erne vendte, og fantasien igen fik løsere tøjler.

* Forfatter til *Nærvæd og næsten. Danske Nobelpristabere fra Brandes til Blixen – en dokumentation* (Aarhus Universitetsforlag 2009). Bogen handler om 13 danske forfattere, heriblandt Troels-Lund, der i perioden 1901-1958 blev indstillet til Nobelprisen i litteratur – men ikke fik den.

¹ Troels Frederik Troels-Lund (1840-1921), historiker, cand.theol. 1866, dr.phil. 1871 (*Om Sokrates' Lære og Personlighed*); lærer ved Hærens Officersskole 1874-1900, kgl. ordenshistoriograf 1897-1921. Hovedværket (14 bind, 1879-1901) er fremkommet i flere udgaver. *Bakkehus og Solbjerg* (3 bind, 1920-22) omhandler dansk åndsliv i 1800-tallet. Jf. Leo Tandrup i *Dansk biografisk leksikon*, 3. udg., bind 15, 1984, s. 30-36 (hvor tre forbilleder udpeges: moderen og »onklerne« P.W. Lund og Søren Kierkegaard).

Troels-Lund blev i sen alder (1916) indstillet til Nobelprisen af sprogforskeren Frits Löffler,² som indledningsvis henviser til Nobelstatutternes formulering om, at prisen kan gives til skrifter, der uden at være skønlitterære »genom form och framställningssätt äger litterärt värde«. Han henviser i denne forbindelse til »några omdömesgilla personers yttranden«, idet Peter Hansen, Georg Brandes og Johannes V. Jensen kaldes til vidner på, at *Dagligt Liv* opfylder kravet om litterær værdi. I sin litteraturhistorie anfører Hansen, at detaljerne i det farverige og livfulde værk er sammenstillet med megen kunst. Ifølge Brandes forener værket genialt blik, varm følelse og fortræffelig fremstilling. Og Jensen fremhæver kombinationen af videnskabeligt geni og »Fremstillingens rige menneskelige Spil der drog universelt ved sin Varme«.³

Yderligere citerer Löffler fra *Livsbelysning* (1899) nogle steder til bevis for »de höga, ideala tänkesätt, varav författaren i sitt arbete besjålas«, før han runder sin rekommendation af:

Låt mig till sist säga, att det utan tvivel skulle komma att lända Svenska Akademien til berömmelse att ha krönt det nordiska folklivets, den nordiska folksjälens skarpsynte, snillrika, värtaliga rannsakare och skildrare, nu sjuttiofemårig, med sitt stora världspris.

Nobelkomiteens formand Harald Hjärne udarbejdede en specialudtalelse, som blev indskrevet i selve komiteindstillingen, og som konkluderede, at en pris til Troels-Lund ikke burde komme på tale.⁴ Udtalelsen

2 Leopold Fredrik Löffler (1847-1921), filolog, professor i Uppsala 1881-1904. Nomineringsskrivelsen beror i Svenska Akademiens Arkiv. Löffler deltog i 1909 i nomineringen af Selma Lagerlöf – og fik i Wirséns komiteindstilling læst og påskrevet for at have nævnt *Gösta Berlings Saga* på linje med nationalklenodierne *Frithiofs Saga* og *Fänrik Ståls Sägner*: »en orimlighet, ja, en kränkning af poesiens majestät« (Svensén (se note 4), bind 1, s. 195). I 1917-19 nominerede han Erik Axel Karlfeldt, der som bekendt fik prisen, men posthumt (1931).

3 Peter Hansen, *Illustreret dansk Litteraturhistorie*, 2. forøgede udg., bind 3, 1902, s. 969 (med slutordene: »det righoldige Værk [har] megen Værdi og vil altid indtage en egen Stilling i vor Litteratur«); Georg Brandes, *Samlede Skrifter. Danmark*, bind 3, 1919, s. 263-72 (to artikler, 1898 og 1900); Johannes V. Jensen, *Nordisk Aand*, 1911, s. 41-65 (tre artikler, 1908-10).

4 Harald Hjärne (1848-1922), historiker, professor i Uppsala 1885-1913; akademi-medlem 1903, komite-medlem/-formand 1913-21. Netop fordi Hjärnes specialudtalelse er indskrevet i Nobelkomiteens indstilling, er den tilgængelig i Bo Svensén (udg.), *Nobelpriset i litteratur. Nomineringar och utlåtanden 1901-1950*, Stockholm 2001, bind 1: 1901-1920, bind 2: 1921-1950. Publikationen (i det følgende: Svensén) omfatter de af Nobelkomiteen udarbejdede årlige kandidatlistor (men ikke selve nomineringsskrivelserne) samt de indstillinger til Svenska Akademien, som komiteens intense arbejde hen over foråret og sommeren udmunder i (men ikke de i forbindelse hermed udarbejdede specialudtalelser). Se: Svensén, bind 1, s. 354-73, spec. s. 360-70.

tog sit afsæt i Troels-Lunds insisteren på at indtage en særstilling vis-à-vis den forskning, der fortrinsvis eller udelukkende fokuserer på stats-historiske problemstillinger, en kontrovers, som blev spidsformuleret i et skrift rettet mod den tyske historiker Dietrich Schäfer, der havde peget på et misforhold mellem den oprindelige titel på Troels-Lunds værk (*Danmarks og Norges Historie*) og dets faktiske begrænsning til »privatlifvets område«. ⁵ I dette historisk-faglige grundlæggende tager Harald Hjärne tydeligvis Schäfers parti, mens Troels-Lund altså fra det politiske magtspil vender blikket mod enkeltindividet i hverdagslivet. Og vel at mærke med en slet skjult dagsorden om at ville levere »Trøst og Kraft« til det slagne fædreland og »gyde paa engang Glæmsel og Kraft i de trætte Sind«, samt vinde et dybere syn på selve historien: »Ligesom Sokrates efter Oldtidens Udtryk førte Filosofien ned fra Himlen til Jorden, idet han vendte Blikket fra Verdens Tilblivelse til Menneskets Indre, saaledes maatte ogsaa Historien kunne drages fra Hoffernes, Staternes Verden ned til de enkelte Hjem.« Ind i alt dette fletter sig, som udslag af eller reaktion på det smertelige 1864-nederlag, tanken om den dansk-tyske grænsedragning som ikke-definitiv.

På baggrund af denne præcisering af programmets karakter af »et försvar för subjektive stämningar och intressen« begiver Hjärne sig ind i det vidtløftige værk, hvis relative planløshed dog sammenhænger med forfatterens bestræbelse efter at holde »det politiska och öfver hufvud det offentligt organiserade lifvet« ude fra, hvad han gerne vil henføre til kulturhistoriens område.

Därigenom har han beröfvat sig möjligheten att ordna sitt insamlade material inom öfverskådliga och inbördes sammanhängande grupper, som på ett otvunget sätt ansluta sig till de offentliga krafvens och krafternas särskilda beskaffenhet och förbindelser med hvarandra. En historisk samhällsskildring försvåras i hög grad, om individerna betraktas såsom fristående eller sinsemellan förbundna väsentligen endast genom de naturliga lifsvillkoren och inflytelserna på den jord, där människan nu en gång är ställd. Förf. har sett sig nödsakad att under begreppet »Dagligt Liv« sammanfatta allt flera förhållanden, som i själfva verket betingas af det mänskliga samarbetet för högre uppgifter utöfver det individuella lifvets behof, men han har icke velat erkänna dessa syftemål såsom bestämmande för sin kulturhistoriska ämnesbehandling. (363)

⁵ Skriftet (1894) blev optrykt som optakt til 4. udg. af *Dagligt Liv* (uden skelen til, at Schäfer i mellemtiden havde modificeret sit synspunkt).

Planløsheden er således konstitutionel, en konsekvens af det anlagte historiesyn – og den anskueliggøres gennem den følgende bind-for-bind-gennemgang af værket, med nævnelse af, hvilke emner det panorerer ind over, men også af, hvilke det måske burde have behandlet eller tillagt større vægt. F.eks. afhandles i bind 2 og 3 boligformer på land og i by, med bevidsthed om forsvarsevns betydning, men uden tilstrækkelig opmærksomhed »åt försvarsväsendet öfver hufvud och dess inflytande på de olika samhällsklassernas lefnadsvanor äfven i fredstid [...]«. Og i bind 6, *Hverdag og Fest*, præsenteres »en mängd ganska heterogena saker«, mens bind 7, *Aarets Fester*, udgør »en mera ordnad fortsättning«; et fælles tema er spændingen mellem den påtvungne religiøse regulering og den folkeligt-rebelske karnevalisme.

Det næstsidste bind, *Livsbelysning*, der overskrider værkets ellers nogenlunde respekterede ramme, giver Hjärne anledning til at skitsere, hvordan verden ifølge Troels-Lund bevæger sig fra »en naturalistisk dualism emellen ljus och mörker«, hvor »religionens uppkomst härledes ur mörkrädslan«, frem til Kopernikus og Bruno, der afstedkommer en egentlig befrielse ved at flytte »Verdensskuespillet« ned på »et blot Provinsteater«. Historien bevæger sig for så vidt mod lysere tider.

Som det nok vil være fremgået: Harald Hjärnes specialudtalelse former sig mest af alt som en anmeldelse til et historiefagligt tidsskrift. Bemærkelsesværdigt nok når han frem til sin afgørelse uden henvisning til, at talen er om »vetenskap« snarere end om »vitterhet«. Det gale er nemlig ikke, at Troels-Lund præsterer historieforskning, men at denne forskning hviler på et metodisk »forkert« grundlag: Den er for subjektiv og for kildekritisk ubekymret.⁶

Der er dog nogle få linjer om forfatterskabets æstetiske kvaliteter. Stilen »är liflig, men lider af för stor och banal bredd och skattar för mycket åt benägenheten för en något konstlad bildrikedom, åt lusten att visa sig underhållande och humoristiskt spirituellt, ej sällan på därtill mindre lämpade ställen«. End ikke her er der altså kvaliteter til underbygning af indstillingen.⁷

6 Udtalelsen lige netop nævner *Historiske Fortællinger* (bind 1-4, 1910-12). Af gode grunde uomtalt er *Bakkehus og Solbjerg* samt det posthumt udkomne erindringsbind om barndoms- og ungdomsårene (1924).

7 Lige foran de ti sider om Troels-Lund diskuteres i øvrigt en indstilling af det engelske Pali Text Society, hvor konklusionen selvfølgelig må blive, at Nobelprisen ikke kan gives som produktionsstøtte til en tekstudgivelse – »ehuru det vetenskapliga underlaget för en reformerad buddism utan tvivfel skulle i sin mån komma det af honom [Nobel] åsyftade fredsarbetet till godo«. (Svensén, bind 1, s. 360.)

At Troels-Lund ikke fik nogen Nobelpris, bør på den skitserede baggrund ikke undre – hvorimod man nok kan undre sig over, at han kun opnåede denne ene nominering. Nobelkomiteen anbefalede i 1916 spanieren Benito Pérez Galdós til den hensatte 1915-pris og danskeren Karl Gjellerup til 1916-prisen.⁸ Men Svenska Akademien ville det anderledes – de to priser gik til henholdsvis franskmanden Romain Rolland og svenskeren Verner von Heidenstam.⁹ Året efter var der i komiteen flertal for at indstille Karl Gjellerup og Henrik Pontoppidan til delt pris, og som bekendt fulgte Akademiet ved denne lejlighed indstillingen.¹⁰

8 Galdós blev indstillet i 1912 af landsmanden José Echegaray (Nobelprismodtager i 1904) og mere end 500 andre medlemmer af spanske litterære selskaber, men nåede aldrig i mål. Gjellerup blev indstillet i 1911 af syv medlemmer af Videnskabernes Selskab og en flok tyske beundrere.

9 Med indstillingen af Rolland omgik Nobelkomiteen sin egen ved krigsudbruddet formulerede neutralitetspolitik (med den begrundelse, at han var pacifist og boede i Schweiz). Ved at give prisen til Heidenstam hædrede Akademiet et af sine egne medlemmer (»såsom ett erkännande av hans betydelse som målsmannen för ett nytt skede i vår vitterhet«).

10 Jf. Claus Jensen, »Et umage par«, i Henry Nielsen & Keld Nielsen (red.), *Nabo til Nobel. Historien om tretten danske Nobelpriser*, 2001, s. 124-71 og 510-14.